

ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ТРУДОВОГО ПРАВА

Панасюк О. Т.,

доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського нац. у-ту ім. Тараса Шевченка,
канд. юрид. наук, доцент

1. Усе викладене нижче є продовженням дискусії, що розпочалась та підтримується в порядку денному щорічних конференцій, які започатковані кафедрою трудового права та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ та які стали традиційним масштабним науковим заходом¹.

Предметом дискусії є методологічні зв'язки трудового права та права соціального забезпечення. Об'єктом дискусії є *статус* або інституційна позиція права соціального забезпечення.

Особливе значення для формування думки автора мають правотворюючі методологічні особливості права соціального забезпечення, оскільки їх специфіка створювала та продовжує створювати певну «перешкоду» у розвитку його галузевої самостійності.

2. Беззастережною умовою для обміну думками та необхідною складовою наукової дискусії та її іманентною складовою – конструктивної критики є чітка *основна теза*.

При її формуванні автор виходить з двох обставин. Перша обставина полягає у тому, що існуюча в теорії та підтримана представниками науки трудового права думка про «недосконалість» та значний ступінь «міфологізації» методології галузевого поділу права² не використовується в аргументації позиції автора.

Друга обставина: автор не заперечує самостійність права соціального забезпечення як самостійного об'єкта пізнання, відповідно не заперечується самостійність науки права соціального забезпечення, а

¹ Панасюк О. Т. Єдність та диференціація як проблема співвідношення трудового права та права соціального забезпечення // Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2014 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 126–132; Скоробагатько А. В. Щодо галузевої самостійності права соціального забезпечення // Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 жовт. 2016 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2016. – С. 386–391.

² Див. наприклад, позицію, висловлену свого часу Р. З. Лівшицем.

також самостійність права соціального забезпечення як навчальної дисципліни.

Відповідно, *основна теза* позиції автора така: право соціального забезпечення як сукупність норм повинна розглядатись як складова – інститут, інше об'єднання норм (*В. І. Щербина*) в системі трудового права. Основна теза базується на об'єктивній єдності методології трудового права та права соціального забезпечення, що передбачає виправданість їх умовної самостійності як об'єкта пізнання та предмета навчального викладання¹.

3. Позиція, заснована на зазначеній тезі, не могла не викликати критику з боку усіх прихильників «традиційного» методологічного підходу щодо галузевого поділу права.

Видається, що у фахівців в галузі трудового права ця думка викликала відверте здивування, оскільки саме цей мотив може пояснювати енергійне бажання відразу та раз і назавжди поставити усе на своє місце шляхом заперечення основної тези.

При цьому найчастіше критична аргументація, яка пропонується, не виходить за межі сталого припущення про самостійність права соціального забезпечення. На формування такої позиції практично не впливає факт існування справжнього методологічного виклику – питання про суть та місце так званого соціального права.

В межах дискусії висновки про помилковість *основної тези* обґрунтовується *констатацією* наявності двох критеріїв галузевого поділу (предмета та методу правового регулювання) та сформованої системи законодавства; *висновком* про те, що відсутність кодифікованого акта не є свідченням браку необхідної методології; *поглядом* на соціальне право як на «нову» галузь права та припущення негативно-го «ризик включення» до нього трудового права; *запереченням* актуальності питання про зв'язок трудового права та права соціального забезпечення².

Привертає увагу той факт, що критичні заперечення *основної тези* перемежуються із твердженнями, які, певною мірою, ставляють їх під сумнів. Зокрема, це висновки: *про* обумовленість появи галузі права об'єктивними факторами³; *про* динамічний розвиток за останні десятиріччя права соціального забезпечення як науки і законодавства⁴; *про* доцільність висновку про те, що в чистому вигляді окремих галузей не існує⁵ та ін.

Одночасно необхідно висловити категоричні заперечення щодо певних аргументів самостійності права соціального забезпечення.

¹ Див. Панасюк О. Т. Вказана праця.

² Скоробагатко А. В. Вказана праця. – С. 388–390.

³ Скоробагатко А. В. Вказана праця. – С. 387.

⁴ Скоробагатко А. В. Вказана праця. – С. 389.

⁵ Скоробагатко А. В. Вказана праця. – С. 390.

Зокрема, стосовно твердження *про* те, що в 60-х – 70-х роках минулого століття виникли умови формування єдиної структури права соціального забезпечення; *про* те, що тенденція обґрунтування галузевої самостійності сьогодні чітко простежується серед провідних учених-юристів; *про* те, що галузь права соціального забезпечення є сформованою; *про* те, що аліментарний зміст (слід читати – права соціального забезпечення) сьогодні спростований вченими¹; *про* те, що кількість підготовлених і опублікованих монографічних видань (дисертацій) доводить сформованість не тільки науки, але й вказує на самостійність галузі права².

4. У якості контраргументації заперечення основної тези слід звернутись до «первинних» джерел – праць тих вчених, за якими визнається «першість» у дослідженні права соціального забезпечення.

Насамперед, загадати те, у чому полягав дійсний зміст думки *Я. Колоушека, К. Пінца, И. Томеша* и *В. Вергайнера* про формування права соціального забезпечення, висловленої на Міжнародному симпозіумі в Празі в 1966 році.

Крім того, звернути увагу на ту обставину, яким чином *В. С. Андреев* (а саме за ним визнається авторитет фундатора галузі радянського права соціального забезпечення) аргументував свою позицію (що саме він писав, як змінювалась його позиція, протягом якого періоду це відбувалось та ін.).

Слід звернути увагу на думки *В. С. Андреева* про так званий третій, крім предмета та методу, критерій інституалізації галузі³; про ідею предмета галузі, а саме конструкцію «пенсійні та інші, пов'язані з ними правовідносини»⁴; про заперечення припустимості орієнтації правового регулювання на «соціальний ризик» як мету матеріального забезпечення⁵; на роздуми про назву галузі⁶.

5. Для посилення аргументації основної тези слід вказати на те, що обрання за «точку відліку» появи відповідної галузі періоду 60-х років ХХ ст. є припущенням.

На цьому припущенні регулярно «будувались» гіпотези теоретичного плану, автори яких намагались наслідувати загальноприйнятий методологічний підхід.

¹ Скоробагатько А. В. Вказана праця. – С. 388.

² Скоробагатько А. В. Вказана праця. – С. 391.

³ Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР : учебник. – М. : ЮЛ, 1987. – С. 28.

⁴ Андреев В. С. Там само. – С. 31.

⁵ Андреев В. С. Некоторые вопросы теории социального страхования // Новое в развитии трудового права в период между XX и XXII съездами КПСС ; под ред. проф. Н. Г. Александрова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – С. 121.

⁶ Андреев В. С. Вопросы теории советского права социального обеспечения // Проблемы трудового права и права социального обеспечения. – М. : ИГПАН, 1975. – С. 183.

Така стратегія призвела до того, що поступово виявилась проблема методологічного плану – уява про «етос»¹ права соціального забезпечення, який фактично збігається із «етосом» трудового права, втратила свою чіткість та визначеність.

Прикладом, який підтверджує цю тезу, насамперед, є висновок про втрату такого зв'язку між учасниками відповідних відносин, як аліментарність.

З точки зору правозастування, вказана проблема має вираз у тому, що кількість правових норм, ступінь розвитку правових конструкцій, охоплених правом соціального забезпечення, не дають відчутного впливу на стан реального соціального забезпечення. Фактом є те, що існуючими правовими засобами держава не спроможна підтримувати його належний рівень. Саме цим фактом найчастіше доводиться потреба у проведенні пенсійної реформи в Україні.

Представники науки трудового права та права соціального забезпечення «відчувають» наслідки вказаного феномену, зокрема під час наукових конференцій, намагаючись скоріш «усамітнитись» по окремих секціях трудового права та права соціального забезпечення.

У такий спосіб виявляється неприпустиме посилення тенденції «розходження» об'єктів пізнання та практичної втрати інтересу до спільного обміну думками.

Це відбувається без врахування методологічно виправданого, але цілком умовного (штучного) виокремлення об'єктів та предметів наукового дослідження, та створює перешкоди для розвитку системного правового регулювання.

6. Аргументом на користь основної тези є факт безпосереднього зв'язку рівня (стану) соціального забезпечення із працею, її суспільною організацією та, відповідно, її правовим регулюванням.

Подальше обґрунтування самостійності права соціального забезпечення сприяє зменшенню «відчуття» цього зв'язку.

У гострих дискусіях про пенсійну реформу неодноразово лунав заклик про те, що «треба не пенсії підвищувати, а заробітну плату». Безперечно, це, насамперед, емоційне гасло. Проте воно ілюструє важливу методологічну ідею правоутворюючого змісту та є «вказівкою» для розвитку наукового обґрунтування законотворчого процесу.

Основна теза – ідея подальшого розвитку права соціального забезпечення як складової системи трудового права – спирається на природну єдність правотворчих чинників цих нормативних систем, а її реалізація потенційно сприяє підвищенню системності правового регулювання, що є запорукою підвищення його ефективності.

¹ Етос – від грецьк. *характер, звичай* – це такі ідеї, які відбивають загальні, сутнісні, а тому стійкі (правові) зв'язки та мають методологічне (правоутворювальне, правотворче, правозастосовне) значення для трудового права, у т. ч. детермінують зміст його норм.